समाजसुधारक

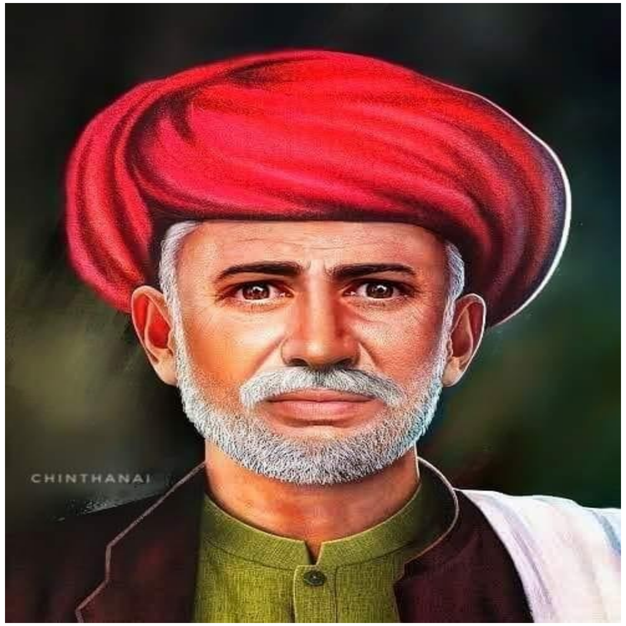

1)खालील विधाने तपासा

अ) स्वतंत्र प्राप्तीनंतर पंडित जवाहरलाल नेहरू यांच्या मंत्रिमंडळात मजूर मंत्री तसेच कायदामंत्री म्हणून डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर यांनी काम पाहिले

ब) डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर यांनी स्थापन केलेल्या समाज समता संघाचे सिताराम शिवतरकर हे सचिव होते

पर्याय:1)अ बरोबर 2)ब बरोबर 3)अ,ब बरोबर 4)अ, ब चूक

2) डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर यांनी सुरू केलेल्या मूकनायक चे पहिले संपादक म्हणून कोणी काम पाहिले?

पर्याय: 1) डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर

2)ज्ञानदेव घोलप

3)पांडुरंग भटकर

4)यापैकी नाही

3) डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या विषयी खाली दिलेली अचूक विधान /ने निवडा

अ) बॉन विद्यापीठातून कायद्याचे शिक्षण पूर्ण केल्यानंतर 1924 दरम्यान काही काळ कोलकत्ताउच्च न्यायालयात वकिली केली

ब) उत्तर मुंबई मध्य राखीव मतदार संघातून नारायण सादोबा काजरोळकर यांनी डॉक्टर बाबासाहेब आंबेडकरांचा पराभव केला

क) मुंबईतील सिडनेहॅम महाविद्यालयात अर्थशास्त्र हा विषय शिकवत

पर्याय: 1)अ,ब,क   2)ब,क   3)अ,ब   4)फक्त ब

राजर्षी शाहू महाराज
(1874-1922)

- राजर्षी शाहू महाराजांनी केलेले विविध कायदे :
- 1901 : कोल्हापूर संस्थानात गोवत बंदी कायदा केला
- 1916 : कोल्हापूर संस्थानात प्राथमिक शिक्षण सक्तीचे व मोफत करण्याचे आदेश (अंमलबजावणी 1919 पासून)

वेदोक्त प्रकरण(1899 - 91)

- कोल्हापूर संस्थानात शंकराचार्यांचे पीठ रद्द करून क्षत्रजगद्गुरु चे नवे पेठ निर्माण केले या पिठावर सदाशिवराव पाटील बेनाडीकर या मराठा समाजातील व्यक्तीची निवड केली.

- राजर्षी शाहू महाराजांनी केलेल्या शैक्षणिक सुधारणा :
- संस्थानातील शैक्षणिक क्षेत्रावर महाराज दरवर्षी सुमारे एक लाख रुपये खर्च करीत असत.
- 11 जानेवारी 1911 : कोल्हापुरात सत्यशोधक समाजाची शाखा स्थापन केली.
- सत्यशोधक समाज कोल्हापूरचे अध्यक्ष परशुराम घोसरवाडकर इनामदार.

- सत्यशोधक समाज कोल्हापूरचे प्रमुख : भास्करराव जाधव
- 1913 : कोल्हापुरात सत्यशोधक समाज शाळा सुरू.
- 25 जुलै 1917 : च्या वटहुकूमाने संस्थानात प्राथमिक शिक्षण सक्तीचे करण्यात आले.

- सक्तीच्या शिक्षणाची पहिली शाळा संस्थानात चिपरीपेटा येथे सुरू केली.
- लष्करी शिक्षणासाठी संस्थानात इन्फंट्री स्कूलची स्थापना केली..
- पाटील शाळांची स्थापना.(1912)
- संस्थानात तलाठी शाळांची स्थापना.(1918)

- 1918 : संस्थानातील पारंपरिक कुळकर्णी वतने बंद करून त्या जागी पगारी तलाठ्यांची नेमणूक. तलाठी शाळांची स्थापना. •
- 29 जुलै 1918 : तलाठी हे पद कायमस्वरूपी केले.
- पुरोहितांची शाळा काढून विविध जाती-जमातीतील नवे पुरोहित निर्माण केले.

- मिस लिटल यांच्या राजीनाम्यानंतर संस्थानाच्या शिक्षणाधिकारीपदी राजांनी श्रीमती रखमाबाई केळवकर यांची नेमणूक केली.
- महात्मा फुले यांच्या शैक्षणिक कार्याचा महाराजांवर प्रभाव होता.

- विविध जातीधर्माच्या विद्यार्थ्यांसाठी राजर्षी शाहू महाराजांनी स्थापन केलेली वसतीगृहे :
- 1896 ते 1921 या काळात राजांनी कोल्हापुरात सर्व जाती-जमातींच्या विद्यार्थ्यांसाठी स्वतंत्र अशी सुमारे 20 वसतीगृहे स्थापन केली.
- यापैकी प्रमुख वसतीगृहे पुढीलप्रमाणे राजाराम होस्टेल (१९०१);

- व्हिक्टोरिया मराठा बोर्डिंग (१९०१); वीरशैव लिंगायत बोर्डिंग (१९०६); मुस्लीम बोर्डिंग (१९०६); मिस क्लार्क होस्टेल (१९०८); दैवज्ञ बौर्डिंग (१९०८); नामदेव बोर्डिंग (१९११); सरस्वतीबाई गौड सारस्वत बोर्डिंग (१९१५);
- प्रिन्स शिवाजी मराठा बोर्डिंग (१९२०).
-

- १९०१ मध्ये मराठा विद्यार्थ्यांसाठी असलेल्या व्हिक्टोरिया वसतीगृहात अस्पृश्य व मुस्लिम विद्यार्थ्यांची सोय केली.
- कोल्हापूर व्यतिरिक्त पुणे, नाशिक, अहमदनगर या ठिकाणीदेखील वसतीगृहे स्थापन केली.

- नाशिक येथे उदोजी मराठा विद्यार्थी वसतिगृह स्थापन केले.
- राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज यांचे अस्पृश्यता निर्मुलन कार्य :
- २६ जुलै १९०२ : शाहू महाराजांनी कोल्हापूर
- संस्थानात मागासवर्गीयांसाठी नोकरीत ५० टक्के जागा राखीव ठेवल्या.
-

- गंगाराम कांबळे यांना 'हॉटेल सत्यशोधक' ('सत्यसुधारक') हे चहाचे दुकान उघडून दिले.
- कोल्हापूर नगरपालिकेच्या अध्यक्षपदी मागासवर्गीय उमेदवारास संधी दिली.
- १९१८ साली कोल्हापूर संस्थानातील महार वतने रद्द करून त्या जमिनी अस्पृश्य बांधवांच्या नावे केल्या.

- १५ जानेवारी १९१९: राजर्षी शाहू महाराज यांनी कोल्हापूर संस्थानात 'आजपासून सार्वजनिक जागी व सार्वजनिक संस्थांमध्ये अस्पृश्यता पाळली जाणार नाही' असा आदेश काढला.
-

- राजर्षी शाहू महाराजांनी महिलांसाठी केलेल्या सुधारणा :
- जुलै १९१७ : पुनर्विवाह व विधवा विवाहास मान्यता देणारा कायदा संस्थानात संमत.
- फेब्रुवारी १९१८: आंतरजातीय विवाहास मान्यता देणारा कायदा संस्थानात संमत.
- १९१९ : स्त्रियांना कुक्रूरपणे वागविण्यास (शारीरिक व मानसिक छळ) प्रतिबंध करणारा कायदा संमत.

- १९२०: संस्थानात घटस्फोटाचा कायदा संमत केला.
- १९२०: जोगिणी व देवदासी प्रथा प्रतिबंधक कायदा संमत.

- राजर्षी शाहू महाराजांनी केलेल्या औद्योगिक व कृषी सुधारणा :
- १८९५ : शाहूपुरी ही गुळाची बाजारपेठ स्थापन केली.
- सप्टेंबर १९०६: कोल्हापूर येथे शाहू मिलची स्थापना. (महाराष्ट्र शासनाने २००३ मध्ये शाहू मिल बंद केली.)
- उद्योगांना चालना देताना संस्थानातील गडहिंग्लज व शिरोळ या गावातून जिनिंग फॅक्टरी सुरू केली.

- शेतमालाला रास्त भाव मिळावा यासाठी बलभीम को-ऑपरेटीव्ह व अर्बन को-ऑपरेटिव्ह या सहकारी सोसायट्यांची स्थापना.
- १९०८ मध्ये राजांनी भोगावती नदीवर धरण बांधून तेथे राधानगरी हे गाव वसविले.
- धरणाच्या जलाशयाचे नाव महाराणी लक्ष्मीबाई तलाव.

- १९१३ : कोल्हापूर संस्थानात सहकारी संस्थांचा कायदा करून सहकारी चळवळीची मुहूर्तमेढ रोवली.
- १९१६ : बहुजन समाजाला राजकीय हक्क मिळवून देण्यासाठी निपाणी येथे डेक्कन रयत संस्थेची स्थापना केली.
- राजर्षी शाहू महाराज उपस्थित राहिलेल्या सभा : १९१७ च्या खामगाव मराठा परिषदेचे अध्यक्षपद राजांनी भूषविले.
-

- राजर्षी शाहू महाराज उपस्थित राहिलेल्या सभा:
- 1917 च्या खामगाव मराठा परिषदेचे अध्यक्षपद राजांनी भूषविले.
- 1918 च्या मुंबई येथील पिपल्स युनियन सभेचे अध्यक्षस्थान राजांनी भूषविले.

- 21 एप्रिल 1919: उत्तर प्रदेशातील कानपूर येथे भरलेल्या 13 व्या अखिल भारतीय कुर्मी क्षत्रिय परिषदेचे अध्यक्षपद शाहू राजांनी भूषविले.
- या सभेत राजांच्या भाषणाने प्रभावित होऊन कानपूरच्या जनतेने त्यांना 'राजर्षी' ही पदवी दिली.
-

- 22 मार्च 1920 : कोल्हापूर संस्थानातील माणगाव येथील दक्षिण महाराष्ट्र दलित परिषदेचे पहिले अधिवेशन संपन्न.
- या परिषदेत भाषण करताना शाहू महाराजांनी अस्पृश्य बांधवांना डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे नेतृत्वस्वीकारण्याचे आवाहन केले.
- माणगाव परिषदेचे आयोजक गावकामगार पाटील अप्पासाहेब दादगोंडा पाटील.
- स्वागताध्यक्ष: दादासाहेब मोकाशी (कळंबीचे इनामदार).
- निधन : 6 मे 1922

लोकहितवादी

1823–1892

जन्म: 18 फेब्रुवारी 1823, पुणे येथे.

उपनाव : सिद्धेय

आईचे नाव :काशीबाई

वडील : हरिपंत

1862 : अहमदाबाद येथे असिस्टंट जज्ज तर अहमदनगर येथे जज्ज.

ब्रिटिश सरकारने त्यांना 'जस्टिस ऑफ पीस' व 'रावबहादूर' या पदव्या दिल्या.

1880: मध्ये मुंबई विधीमंडळाचे सदस्य.

- काही काळ रतलाम संस्थानाचे दिवाण.
- 1848 : लोकहितवादी यांनी भाऊ महाजन यांच्या 'प्रभाकर' या साप्ताहिकात 'शतपत्रे' लिहिली.
- शतपत्रांमधून राजकीय, धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक या विविध विषयांवर समाजास पत्रे लिहिली.
- लोकहितवादी हे स्त्री-शिक्षणाचे पुरस्कर्ते होते.

लोकहितवादींनी अंधश्रद्धा, बालविवाह, हुंडा, बहुपत्नीत्व या अनिष्ट प्रथांवर कडाडून टीका केली.

समाजजीवनाच्या विविध क्षेत्रांत सुधारणेचा आग्रह धरल्यामुळे त्यांना 'सर्वांगीण सुधारणेचे आद्यप्रवर्तक' म्हटले जाते.

भारतातील जातीव्यवस्थेवर त्यांनी कडाडून टीका केली.

- 'ज्ञान हीच शक्ती, शहाणपणाचे अंती सर्व आहे' या शब्दात त्यांनी शिक्षणविषयक विचार मांडले.
- भारतीयांनी विलायतेत शिष्टमंडळ पाठवावे व भारतासाठी पार्लमेंट मागून घ्यावे' असे लोकहितवादींनी सुचविले.
- लोकहिताचा सतत विचार करत असल्यामुळेच गोपाळ हरी देशमुख यांना 'लोकहितवादी' असे संबोधले जाते.
- महाराष्ट्रात ग्रंथालय चळवळ सुरू केली

ग्रंथ

लक्ष्मीज्ञान, हिंदूस्थानास दारिद्र्य येण्याची कारणे, ग्रामरचना, स्थानिक स्वराज्य संस्था हे राजकीय व आर्थिक ग्रंथ.हिंदूस्थानचा इतिहास, लंका, पानिपत, गुजरात, उदयपुरचा इतिहास हे ऐतिहासिक ग्रंथ.

पृथ्वीराज चौहान, स्वामी दयानंद सरस्वती हे चरित्रात्मक ग्रंथ.

'लोकहितवादी' हे मासिक (1882)

आर्य समाजाचे काही काळ अध्यक्ष होते

PYQ

1)शाहू महाराजांनी नवीन शंकराचार्य म्हणून कोणाला नेमले ? (Comb. B & C 2019)

(1) सदाशिवराव भाऊ बोकिल

(2) सदाशिवराव भाऊसाहेब

(3) सदाशिवराव बेनाडीकर

(4) सदाशिवराव आठवले

2)राजर्षि छत्रपती शाहु महाराजांनी काढलेले पहिले वसतिगृह कोणते ? (STI 2012)

(1) मिस क्लार्क बोर्डिंग

(2) मुस्लिम बोर्डिंग

(3) लिंगायत बोर्डिंग

(4) मराठा बोर्डिंग

3)विद्यापीठाने शाहू महाराजांचा सन्मान त्यांच्या शिक्षण व कृषि क्षेत्रातील कार्यासाठी आजीव सभासदत्त्व व डॉक्टर ऑफ लॉज ही मानद पदवी देऊन केला. (STI 2013)

(1) कोलंबीया

(2) केंब्रिज

(3) मुंबई

(4) पुणे

4) कोल्हापूरच्या शाहू महाराजानी डॉ. बी. आर. आंबेडकराना—
------------------ मदत केली होती.(PSI 2019)

(1) 'हरिजन बंधु' च्या प्रकाशनासाठी

(2) 'स्वराज्यांच्या' प्रकाशनासाठी

(3) 'मूक नायकांच्या' प्रकाशनासाठी

(4) 'बहिष्कृत भारत' च्या प्रकाशनासाठी

5)राजर्षी छत्रपती शाहू महाराजांसंदर्भात खालीलपैकी कोणती विधाने बरोबर आहेत ?

(COMBINE GROUP B 2026)

(a) सक्तीचा व मोफत शिक्षणाचा कायदा केला.

(b) विविध कला व कलाकारांना आश्रय दिला.

(c) विधवा पुनर्विवाह कायदा पारित केला.

(d) कोल्हापुरात व्यापारासाठी 'शाहूपुरी' या व्यापारपेठेची स्थापना केली.

(1) (a), (b) आणि (d) फक्त (2) (b), (c) आणि (d) फक्त

(3) (a) आणि (b) फक्त (4) (a), (b), (c) आणि (d)

6)लोकनिंदा सहन करून आंधळ्या पांगळ्यांना व महारोग्यांना मलमपट्टी आणि औषधपाणी देण्याची सेवा कोणत्या सुधारकाने केली ? (Comb. C. 2019)

(1) डॉ. आनंदीबाई जोशी

(2) अनुताई वाघ

(3) भाऊ दाजी लाड

(4) लोकहितवादी गोपाळ हरि देशमुख

7)महाराष्ट्रात ग्रंथालय चळवळ —------- यांनी सुरु केली. (PSI 2013)

(1) महर्षी विठ्ठल रामजी शिंदे

(2) महात्मा ज्योतिराव फुले

(3) महर्षी धोंडो केशव कर्वे

(4) गोपाळ हरि देशमुख

8)खालील वर्णनावरून समाज सुधारकाला ओळखा.(COMBINE GROUP C 2026)

अ. त्यांनी 'ज्ञान प्रकाश' हे मराठी वृत्तपत्र काढले.

ब. सरकारने त्यांचा 'जस्टिस ऑफ पीस व राब बहादूर या पदव्या देऊन गौरव केला.

क. त्यांना संगीत विषयाची आवड होती.

(1) बाबा पद्मनजी 2) गोपाळ हरी देशमुख

(3) विष्णुशास्त्री पंडित (4) वरीलपैकी कोणतेही नाही